

«LIZARDI» GOGORATUZ...

Zer asko izan oi dira geugan gu konturatu barik doazanak. Geure barne izatean eta kanpo-aldean. Eta emen, labur, eder-ikara ta erasonari gagokiozala, ezin azalduak doguz sarri, or-emen, arri-mokor bat, mendi eskerga bat, itxaso urdiña, zeru zartua, poema bat, arri-iduri bat naiz beste olako ederkera bat dala-ta, artu oi doguzan biotz-zauskada samur, bizi, beroak. Zoaz, adibidez, museu batera...

Eder-zirrara

Bai, eder-zirrara deritxogu orri. Nundik eta zelakoa berau? Geure nor'a pizkat sikoloji aldetik aztertuz gero, laster dakusgu zentzunetatik datorkigun zerbaitek jarten gaitula, batez be, etenbear larrian. Ederrak gozamina dakarsku; baiña zentzunena ete da bakarrik ederra dakarskuna eta ondorengo gozamina? Ainbesteko aala ete dabe gure begiak eta belarriak?

Ez, or esku artu dau beste zerbaitek be; or dabil gure errazoiaren eritxia be. Kanpotiko eder-zantzua ta gure adimenak emon eritxia, gauza bi ditugu emen; labur, ederra ta eritxia. Oneik bazkatzen daukue barrua, izatearen muiña. Eder-arte ta gozamina ez dira, beraz, gaiezko (materiazko) zerbaitek bakarrik; ezpirituak be or ba-dau bere lekua. Eta ezpiritua ezpiritu dozu, goitiko arnasa berezia. Ortik esan oi da, ertia edo artea, ontasunez jantzi bear dala.

Arte-mukulu batek, edozein dalarik, arritasuna ekarri oi dauku lenengotik. Poema eder bat irakurtean, naiz entzutean, erdi-joanda gelditzen gara. Baiña arritasunean erdi-txaldan geratu barik, geure izatearen sakoneraiño joaz barru-barruko zirkin artean ederra edan ba'dagigu, orduan nok ukatu guri ertiaren maitale bero ta kutun gareanik? Ezpirituak ortxe, zentzunetik sartzen jakonaz, ore bikaiña dagi; zentzunetik sartua, ots, izaki sumakorra, bere erpiñera igonik, gotor egin jatzu, eta orretzek osotu daroa gure arte-zoramaren mamiña. Aalmen biak, bata-besteagandik aske, lan dagiela esan gengike; zentzunak kanpotiko gauzen zantzua jasoten dau, aldi batera adierak ezertan be naas-erazo barik, jokatur; eta ezpirituak be bardin, bere barne-sartze uts-bakunaz ez dau ezertan lausotzen, ez illuntzen, ez kezkarazten zentzunaren ekiña. Biok goi-maillara eltzean, osatu oi da ederraren be-tea.

Lizardi'ren olerki-lanak

Zarauztar azkar onen prosarik ez dogu emen aitaturko. Poesi-lana bakar-bakarrik, itz-lauz be naiko ta ederto idatzi euskun arren. Lizardi'ren bion lanetan; Lizardi'k bere zentzunak zituan eta bere ezpiritua, edonok bezela. Ederra sortu euskun, zentzunez eta ezpirituz jokaturik, ain zuzen. Zenko edertasunez asetuz; ezpirituz, arima sutsu baten jaube zalarik, aalmen orrek sutu zituan aren olerki-lan guztiak.

Aurten, aren eriotzako 50 urte-muga alik eta aundikiroen ospatu nairik, ko oroipena. Goregi aurkitzen ete aren irudia eta inor ausartzen ez ari eskua izketak, mai-ingurukoak, sariketak, liburuak... eta abar. Geiago merezi leuke; baiña, tira!, zerbait.

Noiz asi zan Lizardi olerkigintzan? Batxilera amaitu ta lege-karrerea asi ebanean. 1916'an noski. Ingurrazti bi eukazan ordurako bere euskal lanak, bertsoz eta prosaz, euskeraz eta erderaz orniduteko; lenengoa 1916-3-30'an asi eban, olerkitxoaz, izkirimiriz eta olakoz beteak; oneititik batzuk «Euzko Deya» Bilbo'ko Euzko Gastedijaren, aldizkarian azaldu ziran. Oneik, baiña, bere ustez, etziran duin eta naiko eder 1932'an argitara emon eban «Biotz-begietan» olerki-liburuan agertzeko. Bigarren ingurrazti edo kuadernua, «Naste-Borraste» eritxona, 1917-5-18'an asi eban, euskera utsean. Emendik atera geinkenez, 20 urtegeaz asi zan Lizardi olerkiak onduten. Emendik atera geinke, baita, zelako berezkoa ekarren olerkirako; geroago, irakurri ta idatziz, sakondu, obetu ta landua. Zer irakurri ete? Noren zale? Euskeraz eta erderaz irakurri eban, eta garai artarako ba-ekian zer zan ederra, eta zer zan eder-antza.

Asmo bi ebazan Lizardi'k unekada artan: irakurri ta idatziz bere burua gero ta geiago jantzi ta landu, ortarako eder jakon Axular eta Etxepare batez be irakurri eta eurotan aurkitzen zituan itz berezi, esaldi txanbelin eta euskal joskera politak arkatzez jasotea; eta bigarren, berak egiana enparauak be egin egien nai eban, era ortarako or-emengo aldizkari ta egunerokotan euskeraz ta erderaz aspertu barik idazten euskun, ari ta oni be, bardin egin egien, zirikatatu ta oiñarri emonik. Ordukoak ditu bere olerki ta itz-lauzko lanik bikaiñenak. Aitzol'ek dirauskunez, larogeta amarreraiño dira orduan idatzitako artikuluak, prentsari, olerkiari, irakastolari, antzerkiari ta aurragiari buruzkoak.

Eta gu orduko poetok, jakin egizue au, Lizardi, Lauaxeta, Orixe, K. Enbeita, Loramendi, Zaitegi, Gaztelu, Tapia-Perurena... Aitzol zirikatzaile genuala, ez euskal mendiak jasotzearen, aren bide jatorretik jo gendun. Euskeraren alde eta euskera jasoz geure erriaren alde, alkarren leian, jokatu gendun. Ez genduan uste poesiaren bitartez euskal gizartea aldatuko genduanik, ezta aberri lotuari eukazan lokarriak etengo geuntsazanik be. Baiña

zerbait egin gura zan, ez gero itsu-itsuan, jakiñez baiño. Guda-oiñean gengo-zala be, orraitaiño, guk olerkiak bialtzen genduzan Bilbo'ko «Euzkadi» ta «Eguna»-ra. Guk poesia lantzen genduan, alik eta ederrena. Eta, tamal jatondo aberats zan poeta gazte taldea ari zan lanean garai garrantzitsu aretan. Ordukoa dogu euskal poesiaren loratzerik garbalena.

Ori ikusirik, Lizardi'k idatzi euskun bein: «Olermin aundi eder batek bai garabil euskozale oro: aberri berriaren olerki giarra egin dezagun; idaz dezagun guziok neurtitz bana, bederik!» Baita beste au be: «Aberri aldeko gogo gudari-sailletan olerkaria beti da leen-oiñean. Ta beroni zor zaizka, gogo lurgoien irriek gorabeera, gudate orietarik gurenda ozenenak» (*Itz-lauz, 37 or.*). Egia, abesmiñetan ebilkigun Lizardi, poeta aundien antzera. Zelan, baiña, adierazo jantzi bikaiñez barruan eban eder irakin ori? Ona: asaben izkuntza ortarako gai egiñez: orretan aleginduko jaku. Entzun berari «Gure mintzoa» deritxan olerkian:

«Nerekin yayo nun abesmiña,
ta aurtandik min ori dut izan samiña...
Kanta nai, nai alper; mintzoa
peitu, miñak bear eztigai gozoal!»

Eta ekiñaren ekiñez falta jakon mintzoaz jabetu zan, osoan jabetu be. Norbaitek —Arana-Goiri'k— esan eutson giltzapetu bat eukala bere izatearen barnean, leotz gorrian. Eta:

«Ordun, yetxi nazu lezera;
nork gere muñean dugun itzaleran».

Guri argia ematearren itzali zana eskutik ebala, barnera jatxi zan, eta leotzean, barru-barruan, ilik lez, gizalaba bat idoro eban, odolik bage. Baiña:

«Ezpañak dardar, lepo-zañak ler
bearrean, muñki dut estu nere eder
besoetan, ta atsa yaurtiki;
ta ura bai, egin zan aoan abesti!»

Gizalaba eder a giltzapetik atera ta itxaso urdin zear dagi Lizardi'k bere itzulia, eta bertso-aapaldiak alkarren ondolik jalkiaz, uso zuri lez biurtzen jakozan. Onela berak:

«Itzuli zetozen aapaldiak;
itzuli zetozen nere uso txuriak
Aberriarentzat damesgun
legor gizenetik, yai-ostoa lagun...»

Barrero esanik be, onelaxe egin jakun Lizardi, aberria ta onen izkuntza kantatuz batez be, Euskalerriko poeta lirikurik bikaiñena.

Aitzol'ek au: «Lizardi etzaigu izan ugarikor ez nara, urri ta neurtua baizik. Zorrotz bere buruakin, bere elertizko ekinaren iturburu bezela zeukan egiten zituen lanetan osotasuna billatzea. Bere bertsoen azal eta izkeran oso arduratsua zan, eta adierazi nai zituen gogaientzat, leiatsuki, alegindu oi zan sorpen berri ta jatorrak billatzen. Egundo ere etzitun arriskuan laga ez azalaren osotasuna, ez gogaiaeren berrikitasuna, olerki asko ta ugari egitearren. Naiago izan zuen, beti, autatua izatea. Irizpide onekin aukeratu zituen bere liburuxka txit eder «Biotz-Begietan» agertuko ziran olerkiak. Ogetabat sartu zizkizun bakar-bakarrik. Ala ere, arreta aundiz ibilli zan berè erri-bizitzaren lotura ta uztarpide ziran amazazpi urtean ondutako oberenak aukeratzen. Bere olerkiak dira, ximenki autatuak» (*Yakintza*, 1933, 168 or).

Lizardi garaille

Lizardi'k bere lanik ederrenak Tolosa'n bizi zala egin zituan. Eta izadiak —Naturak— lagunduta esan gengike; Tolosa inguruak ba-dabe gero, beste eusko-bazterrai ezer kendu bage, ibai, mendi, zugazti, bikaintasunik ugari. Mendietan eder jakozan Aralar eta Txindoki; bai, atsegin jakon alderdi orreitako «zantzuak» eta «zantzoak» jasotea. Or-zear joan eta ibilliz, zer ikusi ta zer entzun, axe dakaresku paperera, bertsoz eta itz-lauz. Ederto X. Lete'k: «Ikusten dituen eta sentitzen dituen gauza goriak sujeritzen dizkioten imajinak eta metaforak ere asmatuz... Azkenik, errealitate horren aurrean, eta bere eta errealitatea nahssten diralarik, ideaiak eta konzeptuak zehaztuz» (*Argia*, 1983, martxoa, 20, 33 or.).

Or olerkariaren lana; ez izadia obetu-bearrez lanari ekin, baiña bai izadia eredutzat artuz, sorpen barriak mamindu ta poesi-lan zoragarriak osotu. Orixe zan Lizardi-k egin euskuna. Izadia ta bera, gaia ta ezpiritua buztartuz, irudikizun jori bikaiñez, sotil eta goriz, gogapen eta ideiak eio, jantzi. Begira, esaterako, «Urte-giroak ene begian», zelako poema bipilla, irudiz, esanaienez, bizkortasunez oratua.

Makilla eskuan, basora urten da olerkaria. Negua da oraindik, eta joan edurtza aundiaren ondarrak agiri jakoz or-emen; loreil-erdirantza, barriz, zugatzak, sagastiak, sakonak, mendi osoa loraz jantzi jakoz... Bide egaleko pago gaztea apaingarri barriz apaindua dago, kilker olerkaria kantari, lurrezko jauregi-atean...

Barruko indar ixiltzu batek geldi-azoa, bide ertzean jarri jaku olerkaria. Arkatza ta papera ziskutik atera ta onela idazten dau:

«Txuriaz nasi, pipil gurien,
ler-gabe-lore zabal-zorien
gorrixka, nabari duk sarri,
odol-tantoak antzo... Begira:
erditze baten aztarnak dira,
Bizi-erditze zoragatri!»

Udan, ostera, orra itzalez arru ta basoak; gora igonik, eguzkia; beeko trokatik ez dator ur-otsik; sagarrak igaliz astun... Aurrez dauka Txindoki, «goriak astundu-tantai arrizko, - beceri iñoiz baño errotuago».

Beroaren berroz nekatua, itzalpea opa dautzu olerkariak. Or bide ertzean basarte oberik eziña. Norbait bertan, «Itzal», zoragarri. Dei dagio, esanaz: «Itzal, Baso'ren ume yaukal, - xaloagorik ezin âl: - beltzeran, begi bai azal: - Itzal!... - Itzal!...» Lilluratua, oian barrenera doa Baso'ren ume yaukal arekin egotera. Eta bertatik olentariak kanta:

«Sar naun geldixe, taupaka biotza,
Ar maitez, otoi, lerregin-arrotza...
Oial illaun batez legortu didan
bekokia. Gero, aldamenean,
atzaidan eseri, endereño otxan,
ta, ai, zein gozo gauden, aopekotan!»

Uda, suzko itxaso, igaro ondoren, udazkena. Olerkaria, aspaldi ez-ta, mendira da barriro be. Andre Lurrak jalgi ditu bere igaliak; orbelak ozen dago ots aren oinpean; larreko muiñoak ixillik dagoz, ixillik kilkerra eta txoriak... Beste itxura batez jantzi da mendia. Olerkariak, alan be, eztau menditik jatxi gura. «Zein dan ituna —diño— bera-bear au! - Nik ez nai eguna - biurtzerik gau!» Sor eta lor, muiño ertzean tente, igarotako iru giroak dakaz gogora kantari:

«Giroen argia galtzerakoan
lèn-oiartzuna dut ozen gogoan.
Iru giro izanok, nik dei ta atozte:
nork-zeren saria ekardazute:
batak itxaro, besteak berbizte;
irugarrenak bizitza-indar bete.
Oro bear zaitute ene biotzak,
lèn-min baidamada neurtitz zârren otsak!»

1930'garren urtean egiña da 48 aapaldiko poema au. Irugarren atalarekin, ots, «Baso Itzal» deritxonarekin lenengo saria beragandu eban, 1932'an, Tolosa'n ospatu zan II Euskal Olerti Jaietan. Merezi eban. Idatzi ete da, izan be, ez lèn ez gero, edu ontako olerki garbalik? Olerki-kontuan ere ikasia genduan Aitzol'ek onela:

«Basoan jaiio, basoan azi, auzira jo eta olerti guduan nagusi ager. Pindaro olerkari bikañari alderantzira gerta, antziñean. Olerti auzian, nork eta Korina emakumeak oimperatu grezitarren abeslari trebeena. Alako batean, iñork uste ez leikiala. Olinpiada joku aberkoi ospatsuenetan, erriak Korina, olerkari gorenaz aukeratu, beti gaillur zan Pindaro zokora irauliaz. Or dijoa, zapustuta baso beltzean lotsa eskutatzer. Bakartasuna aurki zezalakoan, oian-barnean gorde. Urania maitagarria agerturik, orde, zoriona eskeñi zion... Basotik, eraberrituta, Olinpiada-jokuetara Pindaro doa. Arrezkerotik, beti, garaille».

Ondoren diñoan au be jakingarrria dogu. «Urte-giroak, udaberria eta udagaiak batez ere —idazten dau—. oleriti mamitzat aukeratu dituzten poetu, irudimena zirika, amets-eredu-jantziak eskeñi omen dizkate. Arrotz oleritiaren kutsurik, Lizardi-ren neurtitzetan aurki ezin lezazuke, ordea. Barneko renak dira. Ez irakurriz ikasiak, adi-muñetik sortutakoak baizik» (Eusko Olerkiak, II, VI or.).

Olerkari oneik aurkeztu ziran Tolosa'ko poesi-batzaldi artera: Tx. Jaktarkol, Loramendi, T. Agirre (Barrenoso), E. Arrese. Zarautzarraren olergintzan urterik jori-bikaiñenak 1930'tik 1932'rakoak izan ziran.

Zer lan dagigu gaur?

Gai ontaz, edo bardin dana, olerkiaren bizitasuna, sakontasuna eta oleriti-izkuntzaren trebetasunari buruz, Lizardi-renak, jakiña, aurtan bertan edertorik aztertu dauskuz niretzat J. M. Lekuona'k, besteak beste. «Lizardik erakusten digu —diño— lan aundiak egiteko arreta. Horretan «Urte-giroak ene begian» poema benetan interesgarria da. Gure artean poesia asko egiten da ataizeko poesia; eguneroko poesia hori, baina, ez da egiten poesia landua, poesia sakona. Alegia, bi, hiru edo lau urte irauten duten poema sakonak. Horrelako poemak oso oso gutxi egiten dire gure artean, eta horretan Lizardi-guretzat eredu da» (*Argia*, 1983, martxo 20).

Berrogetamar urte joanak dira Lizardi'k bereak ondu zituenetik, eta areik ondiño, gure mendietako pago lerdenean antzera, gaurkotasuna bete-betean darioela dagoz. Lizardi'k bere gaiak, eder jakozanak nunbait, aizatu zitun geienbat. Izadia, eriotza, neskakak, hultziaren lasterra, beti geugaz bizi diran kurloiak, seaska utsa, adiskideak, illetak, zugatz jausia, urte-giroak, eusko-bidaztia, asaba zarren baratza, izotz-ondoko eguzkia, arrats gorria, etxeko, egamiña, gure mintzoa, euskal-pizkundea, «Maitea» poema... Gai xumeak egiazki. Edozein poetak abestu ditunak, baiña zelako ikuskeraz! Lizardi'k sakon dotore ikusi ta adierazo zituan gaiok. Gai lau errez oneikaz antolatu euskun bere euskal olerki illezkorra. Horazio'k bere garaiko jazonkun soil-soillakin eta Bergili'k bardin aurretikoen egite ta guda-gertakari apaiñakaz euren poema illezkorrak osotu euskuezan legez, ain zuzen be.

Olerkia ez dau mamiñak bakarrik egiten, jantzi ta azalak be garrantzi izugarria dauko. Lizardik, izkuntzari begira, zoli aurrera eragin eutson euskal poesiari, egazkada biziz ebilkigun, ba, goregikoz bear bada, eta au Aitzol'ek salatua dogu bein eta barriz: bear zala olerkitasun jagi ori, baiña gai arruntak eta modu lau-lau egiñiko lanak be bear zitala gure erriak. Ori-xegaitik itxi euskuzan gai ontaz lan bi jakingarrriak, bata «Yakintza»-n eta bestea azkenengo «Eusko Olerkiak» deritxanean.

Guda ondoko poetak, au kontuan izanik edo, olerki errikoira jo izan dabe, Aresti aurrelari dala. Poesi sozialerako obeto dator etorri be olako iz-

kera trakets antzekoa, parnasiar eta olakoen izkuntza jagi, dotore ta apaiña baiño. Au gogoratuz J. M. Lekuona'k: «Gaurko tematikari begiratuta, dudarik gabe, gaur zeharo beste mundu betetara pasa gara. Halere, gaur ere itsumustuan gauza asko dabil hor, eta gaur ere poetak behar ditugu gaurko mundua emango dutenak. Gaurkoa ez, biharko mundua, hemendik hamar edo hogeituroko mundua. Hori da poetaren eginkizuna, nire ustez beheintzat. Eta iruditzen zait, Lizardik berak bere garaian egin zuen bezala egin behar dugula; ez erriagandik goregi, ez beeregi, bai ostera erriari arnasa ezarri eta biarkoa erakusten saiatuz.

Poesiak ez dau erria bere kate biurrietatik askatuko, baiña iñok erakustekotan orretarako ibilli bear dauan bide arloa zurariz lez galgatuko dautso: giroa adierazo, etorkizuna argitu, lotatik itxartu, aderez bete ta aurrerantz bultz-eragin, au olerkariak egingo dau. Orixe egiñak doguz, iru baiño ez aitatzeke, Rizal Filipinas'en, Mao-Tse-Tung Txina'n eta Arana-Goiri gure artean.

Azken urteotan gure poetak, gunez eta jantziz, bide barriak billatu ta aztertu nairik dabilta, beñola Lauaxeta lez apika. Nik esango neuke, ostera, moltzoko edo jarraikari egiñik gabiltzala: urliak olan idazten baldin bada, besteok aren antzeko izan guraz gabiltz, norbere sorpenari erraiz naiz jantziz uko egiñaz. J. M. Lekuonaren eritxiko naiatzu ni, au idazten dauskunean: «Azken hamar urte hauetan hizkuntz berri bat hasi da, hizkuntza askoz ere landuagoa eta polibalentegoa (landua ta polibalentea zeri deitzen jakon jakin bear), eta ikusten dut alde horretatik Lizardik bere garaian egin zuena gaur ere egin behar dela» (*Argia*, 1983, marxtoa, 20).

Izkuntza barria?

Gaur bada, poesia aldetik be, izkuntza barria edo barria izan nai dauana. «Baina halere —darrai J. M. Lekuona-k gaurko poesi joera berri honek ez duela Lizardi eta bere garaiko euskararen edertasunik, gaitasunik eta maisutasunik», uste dut. Au ere autortzen dausku Lekuona'k: «Ez dut uste poesi sozialak (Lizardi) gainditu zuenik». Uste orretan nabil ni be. Garai bateko erri-egoerak sortua dogu poesi soziala, zapaldua, zigortua, asnasarik artu eziñik, zerbait egin guraz eta eziña iruntsiz aurkitzen zanekoa. Gaur ixillik daukagun Aresti izan jakun poesi-era orren aita, eta irakur zer dirauskun olerki-mota ortatik geiegi saiestua dala esatea egia ez litzaken onek, ots, L. M. Mujika'k.

«Gabriel Aresti —idazten dau—, «Maldan beheran» bereziki, aire berriak ekarri zituen eta balio literario ukaezinak. Balio horiek, ala ere, aski eskaxak gertatu ziren bere azken produzioan... Bere poesia hobena Mirandaren lanketa sinbolistarekin lotzen dena da: poesia sozialean, berria, panfletarismoak suposatzen zituen irristadak egin zituen. Bertsoaren teknikari dagokionez, ordea, «Maldan-beheran» olerkariaren bide egitaratua utzirik, bertso bertsolarismora itzulia egiten du, orri askotan, monotonía eta ohizkotasunean (hau da, «zortziko handiaren» aspergarritasunean, batez ere) eroriaz.

Itzulbira horrek, hemen ikusten ari garen aldetik, guretzat atzerakada bat suposatu zuen, monotonia berriro indartu zuelako. Honetan, bada, ez Lauaxetak, ez «Barne-muinetako» Orixe, eta ez, bereziki, Lizardik ez diote Arestirena baino iaioagoa gertatu da» (*Lizardi-ren lirika bideak*, II, 77 or).

Entzun izan dogu, eta irakurri, Lizardik izkuntza olerkitsua sortu ebalu. Egia ete? Leendik, nik uste, ba-zan olako zerbait, izkuntza poetikua, Etxepare'k ez, baiña Oihenart'ek erabilia; zuberotar olerkari yaioak, inok jarraitu ez eutsen arren, euskera tringu, eder, sotilla erabili eban bere olerki-lanetan, geroago be Arana-Goiri'k, Inarra'k, E. Arrese'k eta beste banaka batzuk erabilia, Lizardi'ren aurretik ain zuzen. Lizardi'k, egiaz, ikasiz eta idatziz landutako bere arimea itxi euskun «Begi-biotzetan» deritxon poesi-liburuan. Poeta guztiak, ezta idazleak be, ez ditugu danak bardiñak, ez izatez, ez kulturaz. Jakiña, ortik dator ondoren idazleen arteko bestelakotasuna. Or bakoitzaren estilo iturria.

Lizardi, Orixe, Zaitegi eta onein ingurukoak izan jakuzan gure izkuntza idatzia, bai prosaz eta bai bertsoz, goiko maillara eregi ebenak, azken gerra aurretik eta ondoren; euskal literaturaren kondaira gaur, sakonetik ikasi, arakatu ta egiaztu nai dauanak, ez dau orixe baiño beste biderik: garai garantzizko a ikasi ta aztertu, ta lera txar bako idazle baldin ba'da, laster oar-tuko jaku, baietz, axe izan zala gure literatura idatziak orainarte izan dauan unerik jori, loratsu ta bikaiñena. Ortan ari ez garan bitartean, gure eritxi-usteak beti izango dira kamuts, erren, ez-osoak. Ez galazo begiak egia.

Poesi arloan ziñezkoa da X. Lete'ren autorra. «Lizardi —diño—, hizkuntz-espresibilitatea euskal literaturaren arloan bere goi-mailara eramanduten bakanetako bat dugu (garaian garaiko baldintzapenak kontuan hartuz), eta horregatik ukan ditu, behar bada, hainbeste imitatzaile. Nahiz eta, egia esan, Lizardiren pareko poesia egiten oso zail izan. Lizardik bilatu zuen adina gutik bilatu du». Egia, aren poesilanen musikaltasuna, aren irudiak, arek darabiltzan antz-ele, metafora lerdenak, bizi, labur, sakon adieraztea trebetasun ikaragarria zor jakona da. Eta ez dau edonok ain trebe izateko aalmenik, saia-ta ere. Lizardi, erdi euskal-barri ta gazterik illa, nortasun aundiko agertzen jaku bere lan guztietan.

Lizardi, izadi-zale

Ez gitxik izadi-zale agertu dabe Lizardi. Eta ez dago orren kontra zer esanik; orrela da, aren edozein olerki-lan lekuko. Irakur «Biotz-begietan» eta ez daukezu dudaren izpirik. Baiña suster erroturik ez dauen barriketari batzuk, ainbat uste trakets zabal-azo izan dabez. X. Lete'k onela: «Norbaitek pentsa lezake (Lizardiren) izadiarekiko joera hori gerraurreko euskal idazle askoren kera eta tendentzien errepikatze bat besterik ez dela. Agian norbaitek zera pentsa lezake: «Bai! Mendia, baserria, nekazaria... gerraurreko euskal idazle erromantiko zaharkituen topiko atzerakoiak». Txomin Agirrerren «Garoa»-ren ispillu poetikoa Lizardi dela, ala jainkoa! Horrelako gauzak, ez pentsatu bakarrik, esan ere izan dira jendeaurrean, eta idatzi.

Izan ere, edozer gauza topikotzat hartzea, topiko tipiko izan bait da gure artean bolada batez». Ainbat gixajokeri esan eta idatzi dan garai onetan, ez dago txarto autorkuntza bestelakoa.

Leen eta orain euskal literaturan lan dagigunoi min damosku olako gauzak entzun eta irakurtea. Gurean izan dira, adibidez, erromantiku-sailleko idazleak, Arrese-Beitia, K. Etxegarai ta abar, bide orretatik jorik euren barrua azazkatu ebenak; dalako kimuren bat gure artean inoiz erne ba'zan be, ezer gitxi noski. Izadia kantatzen bai alegindu ziren gure bertsolari ta poetak. Lete'k jarraiki: «Nik esango nuke izadiarenganako joera, Lizardi-ren baitan, sentsibilitate-arazo bat dela haseran. Gizon sentiberak izadia maite du, izadiaren zantzuak, nabarmen eta baita bitxienak ere, denak, natura-ataletan somatuz batera, lehiaz eta ahaleginez jasotzen ditu. Zantzu horiek barruraino sartzen zaizkio, eta maitetsuki gordetzen ditu bere baitan. Gizon sensibleak esan dugu, eta poeta sensibleak zer esanik ez». Egia dozu; biotz sumakor eta sentibera dauanak —poeta eta bertsolariarik geienak—, zela bat, zugatz bat, errekondu bat begian jarten jakonean, itzalezko lillura oar-azten dau bere barruan, bere izatearen muin-muiñean.

Lizardi, Jainko-zale

Lizardi zanaren eriotzaren 50 urte-muga era onetan ospatu nairik, Gipuzkoa'n ez-ezik, Bizkaia'n be ospakizunak egin izan dira olerkari gurena auzatzeko. Portugalete'n, esaterako, ango «Adiskideak» taldeak aurten sei-garren literatur sariketa, 1983-3-17'an iragarri eban, gaia «Lizardi olerkari» izanik; amazortzi urtetik beerako neska-mutilentzat izan da, eta ia eun an aurkeztu diranen arteko lanetatik, Pinedo-Goiria mutil gaztearena izan da saritua.

Jaiak ospatu dabez zarauztarrak euren olerkari garaia omendu guraz; jaiak egin dabez Tolosa'n. Emen gaiñera, 1983-3-19'an, larunbatez, Lizardi'ren olerkiz osoturiko liburu bat aurkeztu zan, Juan Mari Lekuona'k, Anjel Lertxundi'k eta Xabier Lete'k antolatua. Iru atal daukaz liburuak: 1) «Biotz-begietan», 1932'gn. urtean argitaratu zan legez, erdal itzulpena kenduta; 2) «Umezurtz Olerkiak», 1934'n Aitzol'ek eratu ta argitara emona, eta 3) «Euskal Pizkundea» poema, lenengo aldiz 1970'an argitaratua.

Liburu au aurkezterakoan mai-inguruko bat be ospatu zan. Eta ospakizun onetan, mai-ingurukoetan oi danez, saiotzailleak izkirimiri, itz bitxi ta ateraldi atsegiñak eta ez ain atsegiñak bota zituen Lizardi'ren alde eta kontra. Ibalan'ek beintzat, onela idazten eban DEIA'n martxoaren 31'an: «Lizardi'ri omen egiteko ez dirala guztiek beti asmo zuzenez ibilli esango nuke. Eta batzuei joko zikiña ikus zaiela salatu bearra dago. Batik bat mai-inguru batera poeta izeneko bi gizontxoei. Olerkaritza aldetik, literatura alorrean maxiaketa eta kritika zuzena egitea bidezko da. Baiñan aitzekitzat artzea erlijio ta kristau sinismena ixeka ta laidoz mintzatzea Lizardi'ri irain egitea da.

«Eta gezur ta txorakeriaz nabarmentzea ez du gizalegeak agintzen. Ez dago eskubiderik Lizardi'ri omen egitera deituak izan eta gaizki esaka irriz